

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การแพทย์แผนไทยเป็นภูมิปัญญาของชนชาติไทยมาช้านาน เป็นการแพทย์ระบบหลักของสังคมในการดูแลสุขภาพ มีแบบแผนและองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อารยธรรมตะวันตกได้แพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อมกับการเผยแพร่ศาสนา และการค้าระหว่างประเทศ อารยธรรมทางการแพทย์ก็ได้ก้าวเข้ามา มีบทบาทอย่างจริงจังในช่วงนี้ และได้รับการยอมรับมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 การแพทย์แผนไทยถูกลดบทบาทลงอย่างเห็นได้ชัดเมื่อการแพทย์แผนไทยถูกจัดให้เป็นการแพทย์แผนโบราณ อีกทั้งมีการก่อตั้งโรงพยาบาลศิริราชขึ้นในปี พ.ศ. 2432 มีการก่อตั้งโรงเรียนราชแพทยาลัย แต่เนื่องจากรัชกาลที่ 5 ทรงพระดำริว่า "ถึงหมอฝรั่งดีจริงแต่ก็ไม่ควรให้ยาไทยสูญไป" ดังนั้นในหลักสูตรเดิมของนักเรียนแพทย์ที่เรียนเฉพาะวิชาแพทย์ฝรั่ง ก็ได้เพิ่มหลักสูตรวิชาแพทย์แผนไทยเดิมอีกในปี พ.ศ. 2436 โดยเป็นหลักสูตรเลือก ต่อมาในปี พ.ศ. 2450 กำหนดให้วิชาแพทย์ไทยเดิมเป็นวิชาบังคับที่นักเรียนต้องสอบผ่าน อย่างไรก็ตามหลักสูตรวิชาแพทย์แผนไทยก็ไม่ได้ได้รับความสนใจจากครูและนักเรียนแพทย์ในสมัยนั้น เนื่องจากความสนใจไปอยู่ที่วิทยาการสมัยใหม่ทั้งหมด อีกทั้งครูแพทย์ในขณะนั้นส่วนใหญ่ก็เป็นฝรั่ง ในที่สุดก็ได้ยกเลิกการเรียนการสอนวิชาแพทย์แผนไทยไป (เพ็ญนภา ทวีพย์เจริญ, 2539 : 11)

เมื่อการแพทย์แผนไทยมิได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับความเจริญของการแพทย์ตะวันตกขยายเข้ามาสู่ประเทศไทย ทำให้เกิดกระบวนการกลืนกลายระบบการแพทย์เดิมของไทย ส่งผลให้การแพทย์แผนไทยมีวิวัฒนาการไปในทางเสื่อมถอยหรือผิดเพี้ยนไปจากเดิม ส่วนที่ยังดีอยู่ไม่ได้รับความสนใจหรือเห็นคุณค่า ประชาชนจึงหันไปพึ่งพิงการแพทย์แผนตะวันตกมากขึ้นเรื่อย ๆ

การแพทย์แผนไทยปัจจุบันเริ่มเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมา มีการตั้งโรงเรียนราชแพทยาลัยขึ้นในปี พ.ศ. 2432 ซึ่งปัจจุบันก็คือคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

(สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ, 2530 : 7) นับแต่นั้นมาประเทศไทยก็ยอมรับเอาการแพทย์แผนปัจจุบันเป็นหลักในการป้องกันและรักษาโรค การแพทย์แผนปัจจุบันเข้ามาทำให้คุณค่าของการแพทย์แผนไทยด้อยลงไป ทั้งในด้านการสนับสนุนจากรัฐบาล และการยอมรับของประชาชน แต่กระนั้นก็ตามการแพทย์แผนปัจจุบันก็ยังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ อาทิ ทำให้เกิดโรคซ้ำซ้อนและรักษายากขึ้น ยาที่ใช้รักษาโรคได้ผลดี แต่มีอันตราย กรรมวิธีทั้งการตรวจและการรักษามีราคาสูงเพราะมีเครื่องมือเครื่องมือมาก กรรมวิธีในการผลิตยาและเวชภัณฑ์ซับซ้อนและมีราคาสูง และแพทย์แผนปัจจุบันมักมีช่องว่างในการสื่อสารกับผู้ป่วย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การฟื้นฟูและพัฒนาการแพทย์แผนไทยจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากยิ่งขึ้น

จวบจนกระทั่งปลายแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 4 กระทรวงสาธารณสุขได้มีนโยบายส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐานและได้มีการดำเนินงานในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องตลอดมา ในช่วงของการดำเนินงานดังกล่าวบุคลากรสาธารณสุขได้พบว่าการแพทย์แผนไทยยังมีศักยภาพด้านต่าง ๆ อีกมากที่ยังไม่ได้นำมาใช้ในระบบสาธารณสุขอย่างสมศักดิ์ศรี ขณะเดียวกันก็มีปัญหาต่าง ๆ ที่รอการแก้ไขอยู่ กระทรวงสาธารณสุขจึงได้ฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์แผนไทยอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยใช้รูปแบบการผสมผสานการแพทย์แผนไทยเข้าสู่ระบบสาธารณสุขของรัฐในหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาลศูนย์/โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลชุมชน และสถานเอนามัย ซึ่งเกิดผลต่องานบริการโดยสามารถตอบสนองความต้องการของผู้มารับบริการได้ในระดับหนึ่ง

แม้ว่าการแพทย์แผนไทยขาดการพัฒนาและขาดการสนับสนุนโดยรัฐมาเป็นเวลาเกือบร้อยปีแล้วก็ตาม แต่พบว่าประชาชนในชนบทยังใช้การแพทย์แผนไทยในการดูแลสุขภาพ จากการวิจัยพบว่าประมาณร้อยละ 70-80 ของจำนวนครั้งความเจ็บป่วยจะถูกแก้ไขด้วยการแพทย์นอกระบบ และจากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติเมื่อปี 2529 พบว่ายังมีประชาชนใช้ยาแผนโบราณและสมุนไพรรักษาโรคอยู่ประมาณร้อยละ 25 ของประชากรทั่วประเทศ โดยส่วนใหญ่เป็นประชาชนในชนบท กระทรวงสาธารณสุขเห็นว่าการแก้ปัญหาสุขภาพอนามัยเพื่อให้ประชาชนไทยมีสุขภาพดีนั้น ระบบการแพทย์แผนปัจจุบันเพียงระบบเดียวไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างครอบคลุม จำเป็นต้องอาศัยระบบการแพทย์แผนไทยซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของสังคมไทยมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบันด้วยอีกทางหนึ่ง

สถานการณ์ในปัจจุบันของประเทศไทยมีหลายปัจจัยที่ทำให้การแพทย์แผนไทยกลับมาเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจมากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องมาจากสภาพการณ์ที่กำลังเป็นปัญหาได้บ่งชี้ถึงความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาการแพทย์แผนไทย ซึ่งปัญหาเหล่านี้ได้แก่ปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่สำคัญ อาทิ

ปัญหาเกี่ยวกับภาระค่าใช้จ่ายทางการแพทย์และสาธารณสุขในปัจจุบันที่มีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยในช่วงแผนพัฒนาการสาธารณสุขแห่งชาติฉบับที่ 4 – 6 อัตราค่าใช้จ่ายทางการแพทย์จาก 30,174.5 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2521 เพิ่มขึ้นเป็น 78,423 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2531 และคาดว่าจะจะเป็น 232,586.1 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2543 ประกอบกับเมื่อรวมมูลค่าการใช้จ่ายทางสุขภาพของคนไทยทั่วประเทศพบว่ามีมากถึง 60,000 ล้านบาทต่อปี และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อย่างน่าวิตก ทั้งนี้ แม้ว่าจะมีการใช้จ่ายทางสุขภาพอย่างมากมาแต่การให้บริการทางการแพทย์แผนใหม่ ก็ยังไม่สามารถกระจายไปยังชาวชนบทได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ถึงแม้ว่ารัฐบาลได้พยายามนำเอาการสาธารณสุขมูลฐานมาเป็นกลวิธีในการที่จะขยายการเข้าถึงบริการของประชาชนให้ทั่วถึง และลดภาระค่าใช้จ่ายทางการแพทย์และสาธารณสุขแล้วก็ตาม แต่ค่าใช้จ่ายทางการแพทย์และสาธารณสุขแผนใหม่ก็ยังคงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้มีความจำเป็นจะต้องแสวงหาทางเลือกเพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายดังกล่าว "การแพทย์แผนไทย" ในฐานะที่เป็นทรัพยากรท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาขึ้น เพื่อทดแทนค่าใช้จ่ายทางการแพทย์สมัยใหม่ที่มีราคาแพง และต้องนำเข้าจากต่างประเทศ

การสูญเสียเงินตราสู่ต่างประเทศ จากการที่ระบบการแพทย์และสาธารณสุขของไทยอยู่ในสภาวะที่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุข ยา และเวชภัณฑ์จากต่างประเทศ แม้ว่าจะมีมูลค่าการผลิตยาแผนปัจจุบันในประเทศถึง 11,081,606 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2535 (เพ็ญมา ทวีทรัพย์เจริญ, 2539 : 11) แต่การผลิตยาแผนปัจจุบันในประเทศยังต้องพึ่งพิงวัตถุดิบจากต่างประเทศถึง 95 % ประกอบกับเครื่องมือทางการแพทย์ในประเทศที่มีมูลค่าไม่ต่ำกว่า 16,000 ล้านบาท มากกว่าร้อยละ 90 เป็นการนำเข้าจากต่างประเทศทั้งสิ้น อันจะเห็นได้ว่าการพัฒนาทางด้านสาธารณสุขของประเทศไทยในปัจจุบัน อยู่ในลักษณะที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ การสูญเสียเงินตราออกนอกประเทศจึงเป็นปัญหาที่ต้องแสวงหาทางออก โดยต้องมีการพัฒนาทางเลือกต่าง ๆ ที่จะช่วยทดแทนการนำเข้าและเป็นไปในทิศทางที่ประเทศสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น

นอกจากนี้ ปัญหาจากการใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่ที่ไม่ถูกต้อง ทั้งการใช้บริการและการบริโภคยาเกินความจำเป็น รวมทั้งการใช้ยาอย่างไม่เหมาะสม เช่น ยาชุดหรือยาของแก้ปวดต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไปทั้งในชนบทและในเขตเมือง อันเป็นการใช้วิทยาการและเทคโนโลยีทางการแพทย์อย่างไม่รู้เท่าทันยาอันตรายต่าง ๆ เป็นไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในกลุ่มความเจ็บป่วยพื้นฐาน ซึ่งจำเป็นที่จะต้องได้รับการแก้ไข โดยหาทางออกด้วยการนำการแพทย์แผนไทยกลับเข้ามาใช้ในระบบการรักษา เนื่องจากการรักษาด้วยวิธีทางการแพทย์แผนไทยจะมีอันตรายน้อยกว่าการแพทย์แผนปัจจุบัน

จากปัญหาดังกล่าว เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2535 รัฐบาลได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา ให้มีการผสมผสานการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเข้ากับระบบบริการสาธารณสุขชุมชนอย่างเหมาะสม ในปี พ.ศ. 2536 กระทรวงสาธารณสุขได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการแพทย์แผนไทย จึงได้มีนโยบายพัฒนาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 โดยระบุไว้ในแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 7 ถึงกลวิธีในการพัฒนาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยในงานสาธารณสุขมูลฐาน (สมบูรณ์ เกียรติธำมณี, 2542 : 19-20) ดังนี้

1. สนับสนุนและพัฒนาวิชาการและเทคโนโลยีพื้นบ้าน อันได้แก่ การแพทย์แผนไทย เภสัชกรรมแผนไทย การนวดไทย สมุนไพร และเทคโนโลยีพื้นบ้าน เพื่อใช้ประโยชน์ในการแก้ไข ปัญหาสุขภาพของชุมชน
2. สนับสนุนและส่งเสริมการดูแลสุขภาพของตนเองโดยใช้สมุนไพร การแพทย์พื้นบ้าน การนวดไทย ในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ให้เป็นไปอย่างถูกต้อง เพื่อเป็นระบบ สามารถประสานการดูแลสุขภาพแผนปัจจุบันได้
3. ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาสมุนไพรเป็นยาแผนปัจจุบันและผลิตภัณฑ์อื่น ๆ จากสมุนไพร เพื่อนำมาใช้ประโยชน์โดยตรงต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในสถานบริการของรัฐและเพื่อการส่งออก จัดให้มีศูนย์ประสานงานทำหน้าที่เป็นเลขานุการของคณะกรรมการสมุนไพรแห่งชาติ

นอกจากนี้ ในแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 7 ได้กำหนดให้มีการจัดตั้งสถาบันการแพทย์แผนไทย (Institute of Thai National Medicine) ขึ้นเป็นหน่วยงานระดับกอง สังกัดกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข เพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนา สนับสนุน และให้ความร่วมมือด้านการแพทย์แผนไทยของกระทรวงสาธารณสุขต่อไป

การดำเนินงานด้านการแพทย์แผนไทยได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น จนในแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 8 ได้มีการเน้นการปรับปรุงระบบบริการ มีการจัดการด้านสุขภาพด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน โดยส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุขที่เหมาะสม รวมทั้งการพัฒนาการแพทย์แผนไทย ซึ่งนับเป็นวัฒนธรรมในการดูแลสุขภาพที่ทรงคุณค่า มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต เน้นการพึ่งตนเอง และเพื่อเป็นการแพทย์ทางเลือก(Alternative medicine) ให้แก่ประชาชนทั่วไป

ด้วยเล็งเห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ทำให้ประเทศไทยได้เร่งออกร่างกฎหมาย “พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย” ซึ่งเกิดขึ้นจากแนวคิดที่ต้องการหา “รั้ว” ปกป้องภูมิปัญญาไทยและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะเทียนภูมิปัญญาไทย 3 ดวง อันได้แก่ ป่าและสมุนไพร องค์ความรู้ซึ่งบรรจุในรูปบันทึก ตำรา คัมภีร์ ไบโกลาน ฯลฯ และหมอยาพื้นบ้าน ทั้งนี้ เพื่อคุ้มครองภูมิปัญญา ความรู้ อนุรักษ์ ใช้ประโยชน์ และพัฒนาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น โดยมีให้ตกไปอยู่ในมือของคนชาติอื่น

การผสมผสานการแพทย์แผนไทยในระบบบริการสาธารณสุขของรัฐ

การผสมผสานการแพทย์แผนไทยเข้าไปในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ เป็นนโยบายหนึ่งของกระทรวงสาธารณสุข เพื่อเปิดบทบาทของการแพทย์แผนไทยในการดูแลสุขภาพ เนื่องจากได้ตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค เน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม คือ การดูแลสุขภาพกาย จิต อารมณ์ สังคม ตลอดจนการดูแลอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อเป็นการปรับสมดุลของร่างกาย เพราะการเจ็บป่วยมากกว่า 80 % สามารถดูแลและรักษาได้ด้วย การบำบัดและดูแลร่างกายตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาไทยที่มีคุณค่าสามารถช่วยรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมและอยู่คู่กับคนไทยมาช้านาน ประชาชนสามารถดูแลสุขภาพด้วยตนเองได้ และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม เป็นการประหยัดรายจ่ายด้วยการ

รักษาพยาบาลของตนเอง ครอบครัว และลดค่าใช้จ่ายจากการซื้อยาและเทคโนโลยีที่เกินความจำเป็น สถาบันการแพทย์แผนไทยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญในการที่จะพัฒนาองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย ให้มีการประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันของประชาชน ให้ประชาชนไทยพึ่งตนเองในด้านสุขภาพด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เหมาะสมกับระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรมของคนไทย ที่ได้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน สถาบันการแพทย์แผนไทยจึงได้กำหนดนโยบายในการพัฒนาการแพทย์แผนไทยขึ้น

นโยบายในการพัฒนาการแพทย์แผนไทย

1. ส่งเสริมการพัฒนาวิชาการ องค์ความรู้และระบบข้อมูลข่าวสาร เพื่อยกระดับมาตรฐานทางวิชาการและพัฒนาระบบบริการทางการแพทย์แผนไทยให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและปลอดภัย และมีประสิทธิภาพที่เชื่อถือได้

2. ยกระดับมาตรฐานการผลิต และพัฒนากำลังคนด้านการแพทย์แผนไทยให้มีขีดความสามารถเพียงพอ และได้คุณภาพมาตรฐานควบคู่ไปกับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดีต่อการแพทย์แผนไทยในหมู่บุคลากรการแพทย์แผนปัจจุบัน

3. ส่งเสริมและขยายบทบาทการบริการการแพทย์แผนไทยในระบบสาธารณสุขแห่งชาติให้ชัดเจน ทั้งโดยการพัฒนาระบบบริการการแพทย์แผนไทยที่มีอยู่ และการผสมผสานเข้าในระบบบริการสาธารณสุขของรัฐ ตลอดจนการส่งเสริมการใช้ในระดับสาธารณสุขมูลฐาน

4. เร่งรัดพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ขององค์กร และระบบการบริหารจัดการ ตลอดจนรูปแบบการดำเนินงานพัฒนาการแพทย์แผนไทยให้มีความชัดเจนเป็นระบบและครบวงจร รวมทั้งขยายบทบาทของหน่วยงานต่าง ๆ ให้มีการดำเนินงานการพัฒนาในเชิงรุกมากขึ้น

5. ยกระดับมาตรฐานของสถานพยาบาลการแพทย์แผนไทยให้มีคุณภาพ และจัดระบบการบริการการแพทย์แผนไทยให้มีระเบียบแบบแผน และเป็นระบบที่ชัดเจน รวมทั้งพัฒนารูปแบบการผสมผสานการแพทย์แผนไทยเข้าสู่ระบบบริการสาธารณสุขของรัฐ

6. สนับสนุนให้มีการนำเอาวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ เพื่อการพัฒนาการแพทย์แผนไทย เพื่อยกระดับคุณภาพ เพิ่มประสิทธิภาพและปรับปรุงการแพทย์แผนไทยให้เหมาะสมกับยุคสมัย

7. ส่งเสริมการผลิตและการพัฒนาสมุนไพรและยาไทยให้มีคุณภาพ โดยการจัดการแหล่งวัตถุดิบที่มีคุณภาพและเพียงพอ ตลอดจนพัฒนากรรมวิธีการผลิตที่ทันสมัย การควบคุมคุณภาพ รวมทั้งการส่งเสริมการใช้สมุนไพรและยาไทย ทั้งในระบบบริการสาธารณสุขของรัฐ เอกชน และประชาชนทั่วไป

8. ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะช่วยลดอุปสรรคและมีส่วนเสริมต่อการพัฒนาการแพทย์แผนไทย ให้ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานพัฒนาสมุนไพร

ด้วยพระราชปณิธานอันแน่วแน่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่จะทรงแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างสภาพความเป็นอยู่ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของอาณาประชาราษฎร์โดยถ้วนหน้า แม้ในพื้นที่ทุรกันดารก็ได้เสด็จทรงใช้ความรู้ วิทยาการด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผสมผสานกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการแก้ไขจัดปัญหาความทุกข์ยากของพสกนิกรเสมอมา ในด้านการป้องกันและบำบัดการป่วยไข้ ก็ได้ทรงพระราชดำริว่าสมุนไพรไทยนั้นได้มีการใช้ประโยชน์มาเป็นเวลาช้านานแล้ว และได้มีพระราชดำริให้มีการส่งเสริมการใช้และการพัฒนาสมุนไพรเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนให้มากยิ่งขึ้น จึงได้เกิดโครงการพระราชดำริเกี่ยวกับการศึกษาพัฒนาและอนุรักษ์สมุนไพร รวมทั้งโครงการที่เกี่ยวข้องโดยทางอ้อมเป็นจำนวนมากหลายโครงการ อาทิ โครงการสวนป่าสมุนไพร ของศูนย์การพัฒนาเขาหินซ้อน (เจริญ วัชรรังสี, 2540 : 148)

ดังที่ปรากฏในข้อความหลักศิลาจารึกที่สวนป่าสมุนไพรเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ภูมิพลมหาราช ทรงพระราชดำริว่า
 สมุนไพรอันเกิดในพระราช
 อาณาเขต มีสรรพคุณเป็นยารักษา
 โรคอย่างวิเศษมาแต่โบราณกาล
 นับแต่วันจะลดน้อยลงเป็นลำดับ
 เพราะขาดผู้อุปถัมภ์บำรุง ศึกษา
 ให้ชัดเจน มิได้เป็นการต่อเนื่องดัง
 กาลก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้ใช้พื้นที่ 15 ไร่ ของศูนย์ศึกษาพัฒนาเขาหินซ้อน
 อำเภอพนมสารคาม จังหวัด
 ฉะเชิงเทรา จัดทำเป็นโครงการ
 สวนป่าสมุนไพร

นอกจากนี้ยังมีโครงการอื่น ๆ อีก ได้แก่ โครงการภายใต้มูลนิธิโครงการหลวง โครงการสวนแม่พันธุ์ต้นชินโคนา และโครงการสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ เป็นต้น

ด้วยเล็งเห็นถึงความสำคัญและตระหนักถึงปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการแพทย์แผนปัจจุบัน ตลอดจนการคำนึงถึงคุณประโยชน์ของการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการรักษาโรค ว่ายังมีความจำเป็นและควรส่งเสริมให้มีการใช้สมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่ได้ผ่านการศึกษาและรับรองมาแล้วว่ามีสรรพคุณในการรักษาโรค สถานีอนามัยตำบลกมลา อำเภอกะตุ๋ จังหวัดภูเก็ต จึงได้ริเริ่มจัดทำโครงการพัฒนาการใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐานขึ้นในปีงบประมาณ 2536 โดยเน้นการใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ฟ้าทะเลลายใจรควบคู่กับการใช้ผงน้ำตาลเกลือแร่รักษาโรคอุจจาระร่วง และใช้ขมิ้นชันแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่รักษาโรคเบื้องต้นด้วยการแพทย์แผนไทยควบคู่ไปกับการแพทย์แผนปัจจุบัน อันเป็นการเผยแพร่การแพทย์แผนไทยตามนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข ตลอดจนเป็นการลดปริมาณการใช้ยาแผนปัจจุบันที่มีราคาแพง โดยได้เผยแพร่แนวความคิดดังกล่าวลงสู่ชุมชนและสนับสนุนให้มีการใช้ยาสมุนไพรในท้องถิ่น ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการปลูกสมุนไพรไว้ใช้เอง นอกจากนี้ ยังเปิดให้บริการอบสมุนไพรและนวดแผนไทยรักษาโรคด้วย ซึ่งจากการประเมินความพึงพอใจจากการกลับมาใช้บริการของผู้ป่วย พบว่า ประมาณร้อยละ 70 ของผู้รับบริการมีความพึงพอใจและหายจากอาการ

ดังกล่าว (เอกสารโครงการส่งเสริมการแพทย์แผนไทย, 2537 : 1)

การส่งเสริมการแพทย์แผนไทยที่สถานีอนามัยตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ตนั้น ได้จัดทำโครงการที่นำการแพทย์แผนไทยมาใช้รักษาโรคควบคู่กับการแพทย์แผนปัจจุบันตั้งแต่ปี 2536 เรื่อยมา จน ณ ปัจจุบันได้มีการรักษาโดยใช้สมุนไพร อาทิ ฟ้าทะลายโจร ขมิ้นชัน ฯลฯ รวมถึงแปลงปลูกพืชสมุนไพรสาธิต นอกจากนี้ยังมีการอบรมสมุนไพรและการนวดแผนไทยรักษาโรค ซึ่งมีประชาชนให้ความสนใจมาใช้บริการโดยในปี 2544 มีผู้มาใช้บริการจำนวนประมาณ 1,177 คน แบ่งเป็นการใช้ยาสมุนไพร 467 คน การอบสมุนไพร 24 คน และการนวดแผนไทย 686 คน (รายงานการใช้จ่ายและเวชภัณฑ์รักษาต่าง ๆ ระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2543 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2544) ประกอบกับความสำเร็จในการเปิดศูนย์สาธิตการนวดแผนไทย จนได้เป็นสถานที่ดูงานของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในเขต 14 จังหวัดภาคใต้ จึงทำให้โครงการส่งเสริมการแพทย์แผนไทยของสถานีอนามัยตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต เป็นโครงการพัฒนาตัวอย่างที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาด้านการสาธารณสุข

ทั้งนี้ เรื่องทัศนคติต่อการแพทย์แผนไทยนั้นเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากค่านิยมของสังคมได้ทำให้คุณค่าของการแพทย์แผนไทยแปรเปลี่ยนไป คนไทยทั่วไปขาดความภาคภูมิใจในการแพทย์แผนไทยและยาไทย ด้วยเห็นว่าโบราณ คร่ำครึ เห็นผลช้า ผู้ยาฝรั่งไม่ได้ เรื่องนี้จึงจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขโดยต้องปรับปรุงการแพทย์แผนไทยให้เป็นที่ยอมรับ มีการสร้างทัศนคติในวงกว้างอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยจะต้องเริ่มจากการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ทั้งวิธีการรักษาสรรพคุณของตัวยา เพื่อให้เกิดการทดลองใช้ ซึ่งจะต้องสื่อสารออกไปให้ประชาชนเกิดความรู้ อันจะส่งผลต่อทัศนคติและการยอมรับปฏิบัติที่จะตามมา โดยใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความรู้ เปลี่ยนแปลงทัศนคติและสร้างการยอมรับการแพทย์แผนไทย

เจ้าหน้าที่อนามัยของสถานีอนามัยตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต ซึ่งเป็นสื่อบุคคลที่ได้มีความพยายามในการสื่อสารเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติที่ดี อันเป็นปัจจัยทางการสื่อสารที่จะส่งผลต่อการยอมรับการรักษาโรคเบื้องต้นด้วยวิถีทางการแพทย์แผนไทย จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยเกิดความสนใจค้นคว้าเกี่ยวกับการสื่อสาร ความรู้ ทัศนคติ และการยอมรับการแพทย์แผนไทยของประชาชนตำบลกมลา ต่อการส่งเสริมการแพทย์แผนไทยของสถานีอนามัยตำบลกมลา โดยศึกษาในเขตพื้นที่ตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต ซึ่งเป็นพื้นที่ ๆ สถานีอนามัยตำบลกมลส่งเสริมให้มีการใช้การแพทย์แผนไทยในการรักษาโรคเบื้องต้น เพื่อ

ศึกษาว่ามีปัจจัยการสื่อสารใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับการแพทย์แผนไทย ซึ่งความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมการยอมรับนั้น ถือว่าเป็น “ผล” ที่สามารถวัดและบ่งชี้ว่าการสื่อสารมีผลต่อการยอมรับการแพทย์แผนไทยมากน้อยเพียงใด อันเป็นการนำการสื่อสารมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านการสาธารณสุขของประเทศได้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะคิด กับการยอมรับการแพทย์แผนไทยของประชาชนในตำบลกมลา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่อนามัยกับประชาชนในตำบลกมลา กับความรู้ ทักษะคิด และการยอมรับการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทย
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรของประชาชนในตำบลกมลา กับความรู้ ทักษะคิด และการยอมรับการแพทย์แผนไทย
4. เพื่อศึกษาตัวแปรที่สามารถอธิบายการยอมรับการแพทย์แผนไทยของประชาชนในตำบลกมลา

ปัญหานำการวิจัย

1. ความรู้ และทักษะคิดต่อการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทยของประชาชนในตำบลกมลา มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการแพทย์แผนไทยหรือไม่ เพียงใด
2. การสื่อสารกับเจ้าหน้าที่อนามัยตำบลกมลา มีความสัมพันธ์กับความรู้ ทักษะคิด และการยอมรับการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทยของประชาชนในตำบลกมลาหรือไม่ อย่างไร
3. ลักษณะทางประชากรของประชาชนในตำบลกมลา มีความสัมพันธ์กับความรู้ ทักษะคิด และการยอมรับการแพทย์แผนไทยหรือไม่ เพียงใด
4. ตัวแปร หรือปัจจัยใดที่สามารถอธิบายการยอมรับการแพทย์แผนไทยของประชาชนในตำบลกมลาได้ดีที่สุด

สมมติฐานในการวิจัย

1. ความรู้เกี่ยวกับการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทย มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการแพทย์แผนไทย
2. ทศนคติเกี่ยวกับการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทย มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการแพทย์แผนไทย
3. การสื่อสารของเจ้าหน้าที่อนามัยกับประชาชนในตำบลกมลา มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทย
4. การสื่อสารของเจ้าหน้าที่อนามัยกับประชาชนในตำบลกมลา มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทย
5. การสื่อสารของเจ้าหน้าที่อนามัยกับประชาชนในตำบลกมลา มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการแพทย์แผนไทย
6. ประชาชนที่มีลักษณะทางประชากรต่างกัน มีความรู้เกี่ยวกับการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทยต่างกัน
7. ประชาชนที่มีลักษณะทางประชากรต่างกัน มีทัศนคติต่อการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทยต่างกัน
8. ประชาชนที่มีลักษณะทางประชากรต่างกัน มีการยอมรับการรักษาด้วยการแพทย์แผนไทยต่างกัน
9. การสื่อสารของเจ้าหน้าที่อนามัยกับประชาชนในตำบลกมลา สามารถอธิบายการยอมรับการแพทย์แผนไทยได้ดีที่สุด

นิยามศัพท์

ลักษณะทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา รายได้ของครอบครัว และอาชีพ ของประชาชนในตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต

ความรู้ หมายถึง ความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาด้วยวิธีการแพทย์แผนไทย ทั้งสรรพคุณและวิธีใช้ อันได้แก่ การใช้ยาสมุนไพร การอบสมุนไพร และการนวดแผนไทย เพื่อใช้ในการบำบัดรักษาโรคเบื้องต้น

ทัศนคติ หมายถึง ความเชื่อและความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ความรู้สึก และพฤติกรรมที่แสดงออกมาในเรื่องการใช้วิธีการแพทย์แผนไทยในการรักษาโรคเบื้องต้น ซึ่งมีผลต่อการยอมรับการแพทย์แผนไทย

การยอมรับ หมายถึง การใช้วิธีการทางการแพทย์แผนไทย อันได้แก่ การใช้ยาสมุนไพร การอบสมุนไพร และการนวดแผนไทย เพื่อบำบัดรักษาโรคเบื้องต้น

การแพทย์แผนไทย หมายถึง ปรัชญา องค์ความรู้ และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดูแลสุขภาพ และการบำบัดรักษาโรคความเจ็บป่วยของประชาชนไทยแบบดั้งเดิม สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมไทยและวิถีชีวิตแบบไทย วิธีการปฏิบัติทางการแพทย์แผนไทยในตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต ประกอบด้วยการใช้ยาสมุนไพร การอบสมุนไพร และการนวดแผนไทย ซึ่งได้จากการสะสมและถ่ายทอดประสบการณ์โดยการบอกเล่า การสังเกต การบันทึก และการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่อนามัย ประจำสถานีอนามัยตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต

เจ้าหน้าที่อนามัย หมายถึง เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับตำบลทุกตำแหน่งที่ปฏิบัติงานในสถานีอนามัยตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต ซึ่งได้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมให้มีการใช้การแพทย์แผนไทยในการรักษาโรคเบื้องต้นแก่ประชาชนในตำบลกมลา

การสื่อสาร หมายถึง ความบ่อยครั้ง หรือความถี่ในการเปิดรับสื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่อง การแพทย์แผนไทยจากเจ้าหน้าที่อนามัย ของประชาชนในตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการสื่อสารของเจ้าหน้าที่อนามัยกับประชาชน ลักษณะทางประชากร ความรู้ ทัศนคติ และการยอมรับการแพทย์แผนไทยของประชาชนในตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต โดยการรักษาด้วยวิธีการแพทย์แผนไทย ได้แก่ การใช้ยาสมุนไพร การอบสมุนไพร และการนวดแผนไทย ซึ่งเป็นวิธีการรักษาที่สถานีอนามัยตำบลกมลส่งเสริมให้ประชาชนใช้ในการรักษาโรคเบื้องต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นให้แก่สถานีนอนามัยตำบลกมลา อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต ในการพัฒนาและส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ได้หันมารับการรักษาโรคเบื้องต้นด้วยวิถีทางการแพทย์แผนไทย โดยใช้เป็นแนวทางในการเลือกของสารและเนื้อหาสาระที่เหมาะสมในการดำเนินงานตลอดจนการใช้เป็นข้อมูลประกอบแก่ผู้ที่มาศึกษาดูงานต่อไป
2. เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงกิจกรรมการสื่อสารทางด้านงานสาธารณสุขสู่ประชาชนเป้าหมาย โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ กระทรวงสาธารณสุข สาธารณสุขจังหวัด สถานีนอนามัย เป็นต้น สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปเป็นแนวทางและประยุกต์ใช้กับท้องถิ่นหรือพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศต่อไป
3. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในวงวิชาการด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวิธีการสื่อสาร และเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป